

(Inledning.)

”Vad är det ni säger!” utbrast gamle herr Popel förvånat.
”Så han är redan borta? Vad led han av egentligen?”

”Skleros”, svarade doktorn kort; han ville lägga till något om åldern, men avstod efter att ha kastat en förstulen blick på den gamle mannen.

Herr Popel funderade en kort stund; än så länge, gudskelov, stod allt rätt till med honom, nej, han kände inte av något som skulle kunna tyda på det ena eller det andra. ”Så han är redan borta”, upprepade han tankspritt. ”Han kunde väl inte ens vara sjuttio år, eller? Han var bara lite yngre än jag. Jag kände honom... vi kände varandra när vi var skolpojkar. Sedan gick det många år utan att jag såg honom, inte förrän han kom till ministeriet i Prag. Jag träffade honom då och då... en eller ett par gånger om året. En sådan anständig människa det var!”

”En hygglig man”, svarade doktorn och fortsatte att binda upp en liten ros mot en pinne. ”Jag blev bekant med honom här i trädgården. En gång ropade någon på mig från andra sidan staketet: ’Ursäkta mig, vad är det för en malus som blommar där hos er?’ ’Det är en malus halliana’, svarade jag och bjöd honom att komma över. Ja, ni vet hur två trädgårdsmästare kan fatta tycke för varandra. Det hände att han kom över när han såg att jag inte hade något annat arbete för mig – och alltid om blommor. Jag visste inte vem han var eller vad han egentligen arbetat med, inte förrän han kallade mig till sig. – Då var han redan mycket illa därän. Men en vacker trädgård hade han.”

”Det är likt honom”, menade herr Popel. ”Vad jag kan minnas så var han en sådan ordningsam och samvetsgrann människa. En bra tjänstemän och så. Egentligen

vet man oerhört lite om sådana respektabla människor, inte sant?”

”Han har skrivit ner det”, sade doktorn plötsligt.

”Vad har han skrivit?”

”Sitt liv. I fjol hittade han en berömd biografi hos mig och då sa han att någon gång borde det skrivas en levnadsteckning över en vanlig människa. Och när han blev sjuk, började han skriva ner sitt eget liv. När... när han blev sämre, gav han det till mig. Han hade nog ingen som han kunde testamentera det till.” Doktorn tvekade en smula. ”Jag skulle kunna låta er läsa det, eftersom ni är en gammal vän till honom.”

Gamle herr Popel blev en aning rörd. ”Det skulle vara mycket vänligt av er. Ni förstår, jag skulle gärna göra det för honom...” Förmodligen betraktade han det som en tjänst åt den döde. ”Så den stackaren har skrivit sin egen levnadsteckning!”

”Jag ska genast hämta den”, sade doktorn och bröt försiktigt av ett dött skott från rosens stam. ”Titta, den här stammen skulle vilja vara nypon. Hela tiden måste man hålla tillbaka den andra rosen, den vilda.” Doktorn rätade på sig. ”Ja just det, jag lovade att ni skulle få det där manuskriptet”, sade han tankspritt och såg ut över sin lilla trädgård, innan han gick därifrån, liksom motvilligt.

Så han har dött, tänkte den gamle herrn sorgset. Det måste vara något fullständigt ordinärt, detta att dö, när även en så vanlig man som han förmår det. Men han gjorde det nog inte gärna – kanske var det därför han skrev den där levnadsberättelsen, för att klamra sig fast vid livet. Vem skulle ha kunnat tro det: en sådan skötsam man, och vips så dör han.

”Här har ni det”, sade doktorn. Det var en stor och prydlig bunt med ark som bundits samman omsorgsfullt med ett band likt en dossier med handlingar som man är

färdig med. Rörd tog herr Popel emot bunten och bläddrade igenom de första sidorna. ”Så prydligt skrivet det är”, suckade han nästan fromt. ”Det märks att han var en gammal byråkrat. På hans tid, min herre, fanns ännu inga skrivmaskiner, allt skrevs för hand; på den tiden var det mycket viktigt med en snygg och prydlig handstil.”

”Längre fram är det inte längre så prydligt skrivet”, mumlade doktorn. ”Där har han strukit över mycket och haft bråttom. Därefter är inte heller handstilen så flytande och regelbunden.”

Det är egendomligt, tänkte herr Popel; att läsa en död människas handstil är som att röra vid en död hand. Också i den där skriften finns något dött. Jag borde inte ta med mig det hem. Jag skulle inte ha sagt att jag tänkte läsa det.

”Är alltihop värt att läsa?” frågade han med tvekan i rösten.

Doktorn ryckte på axlarna.

1

För tre dagar sedan satte jag mig ner på knä intill en grupp blommande alunrot för att rensa bort ogräs; jag kände en lätt yrsel men det inträffade ganska ofta. Kanske var det yrseln som gjorde att den här platsen föreföll mig vackrare än någonsin: alunrotens gnistrande röda klasar och bakom dem spireornas vita och svalkande blomflockar – det var så vackert och nästan hemlighetsfullt att det gick runt i huvudet på mig. Två steg ifrån mig satt en liten fink på en sten; den lade sitt lilla huvud på sned och såg på mig med ett öga: vem är du egentligen? Jag andades inte, jag var rädd att jag skulle skrämma den; jag kände hur hjärtat bultade. Och

plötsligt kom det. Jag vet inte hur jag ska beskriva det, men det var en fruktansvärt stark och tydlig *dödsaning*.

Jag kan verkligen inte uttrycka det på något annat sätt; jag tror att jag kämpade med att få luft eller så, men det enda jag var medveten om var en gränslös ångest. När den lättade satt jag fortfarande på knä, i händerna hade jag fullt med blad som jag ryckt loss. Ångesten sjönk undan som en våg och lämnade kvar en sorg i mig som inte var obehaglig. Jag kände hur benen skakade lätt under mig. Jag gick försiktigt för att sätta mig och sade med slutna ögon: nu är det alltså dags, nu är det här. Men jag kände ingen fasa, endast förvåning, och medvetenhet om att jag måste klara upp det på något sätt. Sedan vågade jag öppna ögonen och röra på huvudet; Gud, vad jag tyckte att trädgården var vacker, som aldrig förr, som aldrig förr; jag vill inte göra något annat än att sitta så här och titta på ljuset och skuggan, på spireorna som håller på att blomma över och på koltrasten som kämpar med en daggmask. En gång för länge sedan, det var i går, hade jag bestämt mig för att nästa vår ta bort två grupper av riddarsporrar som angripits av mjöldagg och ersätta dem med andra blommor. Nu gör jag kanske inte det, och nästa år kommer här att växa upp plantor, vanställda som om de led av spetälska. Jag beklagade det, det var många saker jag beklagade; detta att jag skulle dö gjorde mig liksom känslösamt stämd.

Det besvärade mig att jag nog skulle bli tvungen att berätta det för min hushållerska. Hon är en snäll kvinna men hetsar upp sig likt en värphöna; hon kommer att skräckslaget springa omkring med ansiktet uppsvällt av gråt och misslyckas med allt hon företar sig. Bara inga otrevligheter och ingen förvirring; ju smidigare det klaras upp, desto bättre. Jag måste sortera mina saker, sade jag lättad till mig själv; gudskelov har jag att göra under någ-

ra dagar. Innebär det mycket arbete för en person som är änkling och pensionär som jag att bringa ordning i sina saker? Nu byter jag kanske inte ut riddarspörrarna och på vintern kommer jag inte att skära bort förkrympta grenar från berberisen, men i mina lådor kommer det att vara snyggt och prydligt och där kommer inte att finnas något som skulle kunna se ut som en ofullbordad handling.

Jag skriver ner detaljerna kring den där stunden, för att det ska stå klart hur och varför det där behovet att *bringa ordning bland mina saker* uppstod i mig. Jag hade en känsla av att jag redan hade upplevt något liknande, och inte bara en gång. Varje gång som jag under min karriär som tjänsteman blev förflyttad, städade jag skrivbordet som jag lämnade, så att jag inte lämnade kvar något där som var ofärdigt eller i oordning; senast skedde det när jag gick i pension. Tio gånger granskade och sorterade jag allt på nytt, papper för papper, och ändå tvekade jag och ville gå igenom allt på nytt igen; kanske hade ändå något litet papper som inte hörde dit eller som borde ha åtgärdats hamnat där. Jag lämnade arbetet för att vila mig efter så många år i tjänsten; men mitt hjärta var tungt och under lång tid framöver oroade jag mig med jämna mellanrum över om det ändå inte någonstans, gud vet var, fanns något som jag glömt kvar eller inte bekräftat med ett sista *vidi*.

Detta har jag alltså upplevt flera gånger och därför kändes det också nu som en lättnad att jag kunde ägna mig åt något jag var förtrogen med; jag upphörde att vara rädd, och förvånningen som dödsaningen givit upphov till upplöstes i lättnaden inför något bekant och intimt. Anledningen till att människor talar om döden som sömn eller vila är, tror jag, att de vill likna den vid något de känner till; för att slippa känna fruktan för steget ut i det okända hoppas de att de ska få möta avlidna som stått

dem nära; kanske upprättar de testamenten för att på så sätt göra en människas död till en viktig ekonomisk händelse. Se här, det finns inget att vara rädd för; det som ligger framför oss har likheter med saker som vi har god och personlig kännedom om. Jag ska ställa i ordning bland mina saker, inget mer och inget annat; gudskelov kommer det inte att bli så svårt.

Under två dagar gick jag igenom mina papper; nu är de sorterade i rätt ordning och ombundna med band. Där finns alla mina betyg från och med första klass i folkskolan; gode gud, alla de där ettorna som jag triumferande bar hem och far som klappade mig på huvudet med sin kraftiga hand och rörd sade: ”Kämpa på min son!” Doppattest, intyg om bostadsort, vigselbevis, utnämningsdecret, allt är sorterat och inget saknas; det var nära att jag hade försett papperna med diarienummer. Min avlidna hustrus alla brev; de är mycket få, för stunderna då vi inte var tillsammans var få och kortvariga. Några brev från vänner – det är allt. Några ombundna små buntar i skrivbordslådan. Återstod bara att renskriva min ansökan på ett pappersark: X Y, statlig tjänsteman i pension, ansöker om förflyttning till hinsidesvärlden. Se intyg A till Z.

Det var två stilla och nästan angenäma dagar när jag sysslade med mina papper; med undantag för smärtan i hjärtat mådde jag bättre – kanske berodde det på det där lugnet, det skuggiga och svala rummet, småfåglarnas kvittrande där ute och de gamla och en smula gripande dokumenten jag hade framför mig på bordet: de kaligrafiska skolbetygen, min frus flickaktiga handstil, myndighetsdekretens tjocka papper – jag skulle gärna haft mer att läsa och mer att ordna men mitt liv hade varit enkelt; jag har alltid tyckt om ordning och aldrig sparat onödiga papper. Herregud, jag har inte ens något att

bringa ordning i; det var ett så okomplicerat och vanligt liv.

Det finns inte längre någonting att ordna men fortfarande har jag det i mig – hur ska jag uttrycka det? – den där manin att hålla ordning. Till ingen nytta drar jag upp klockan som jag drog upp för en stund sedan, och till ingen nytta drar jag ut lådorna för att se om där ändå inte finns något jag har förbisett. Jag erinrar mig kontoren där jag arbetat: blev inte något kvar där som jag inte slutförde och inte band om? Jag tänker inte längre på finken som såg på mig med ett öga som om den sade: vem är du egentligen? Ja, allt är förberett, det är som om jag skulle ge mig i väg på en resa och väntade på att bilen skulle komma; plötsligt är man liksom tom och vet inte vad man ska plocka med; full av osäkerhet tittar man sig omkring för att se om man inte glömt något. Ja, det är oro. Jag sökte efter något nytt att bringa ordning i men där fanns inget: bara den där oron att jag kunde ha förbisett något viktigt; en ren dumhet, men den sväller likt ängslan, likt ett fysiskt tryck kring hjärtat. Nåväl, här finns inget kvar att ordna; vad gör jag nu? Och då slog det mig: jag ska bringa ordning i mitt liv, just så. Jag ska kort och gott skriva ner det, för att reda ut det och knyta ett band omkring det.

Först fick det mig nästan att skratta; för guds skull, varför och till vilken nytta? För vem skulle du skriva det? Ett sådant vanligt liv; vad finns här egentligen att skriva om? Men jag visste redan att jag skulle skriva, men jag värjde mig ännu, kanske av blyghet eller vad det nu var. När jag var barn hade jag i grannskapet sett en gammal kvinna ligga för döden; mamma brukade skicka i väg mig dit för att lämna något eller räcka henne något om hon önskade något. Det var en gumma som levt för sig själv, man hade aldrig sett henne ute på gatan eller prata med

någon; barnen var lite rädda för henne eftersom hon var så ensam. En gång sade mamma till mig: Nu får du inte gå dit, prästen är där för att bikta henne. Jag kunde inte förstå vad en sådan ensam gumma kunde ha att bikta; jag fick lust att trycka näsan mot hennes lilla fönster för att få se hur hon biktade sig. Prästen stannade där inne oändligt, obegripligt länge. När jag sedan kom in, låg hon med slutna ögon och hennes ansikte hade ett så fridfullt och högtidligt uttryck att jag kände ängslan. Önskar ni något? utbrast jag; hon skakade bara på huvudet. Nu vet jag att också hon *hade bringat ordning* i sitt liv, och att det är det som är de döendes sakrament.

[...]

8

Allt detta skedde med mig liksom med varje annan pojke men kanske mindre stormigt, inte lika påfallande som hos andra. Framför allt upplöstes mycket av den där ungdomliga upprördheten i min oupphörliga hemlängtan, i landsbygdspojken ensamhet i en främmande och liksom överlägsen miljö. Pappa sparade, han hyste in mig hos en liten, bekymrad skräddarfamilj; för första gången upplevde jag att jag egentligen var en medellös och ganska fattig liten elev, dömd att leva blygsamt och hålla sig vid sidan av. Och jag var en blyg pojke från landet som kände att han ringaktades av stadens orädda små herrar; de kände sig så hemma här, det var så mycket de kände till och hade gemensamt! Eftersom jag inte förmådde närma mig dem, föresatte jag mig att jag åtminstone skulle överglänsa dem; jag blev en plugghäst som fann en viss mening i livet, en viss hämnd, en viss seger däri att han avancerade från en klass till en annan med betyget

summa cum laude, betraktad med ogillande av klasskamraterna som i min ensamhet och stora flit såg en motbjudande karriärism. Jag stålsatte mig alltmer och pluggade mina läxor med händerna för öronen, i det torra kvalmet från skrädderiets strykjärn, i den otrevliga lukten från köket där den suckande skräddarhustrun lagade färglös och alltid liksom syrlig mat. Jag läste så att jag blev knäpp; vart jag än gick rörde jag läpparna i en ständig upprepning av läxorna, men en sådan stilla och djup triumf när jag *kunde* i skolan och satte mig ner i bänken under det att det rådde en ogin och ovänlig tystnad i klassen! Jag tittade mig inte omkring men jag kände hur alla såg ovänligt på mig. Och denna lilla äregirighet bar mig över kriserna och de plötsliga förändringarna i ungdomen; jag flydde från mig själv när jag lärde mig Sundaöarna eller grekiska oregelbundna verb utantill. Det var pappa i mig, böjd över sitt arbete tills han började flåsa av koncentration och iver; pappa som granskade det färdiga arbetet med sin tumme, bra blev det, inte en springa någonstans. Och nu kan man inte längre se tillräckligt bra för att studera, det är skymning, genom det öppna fönstret kan man höra taptot från kaser- nen; vid fönstret står pojken med brännande ögon och kvävs av en hemskt vacker och förtvivlad sorg. Varför egentligen? Den har inget namn, den är så vidsträckt och djup att i den ryms de små stickande nålarna från alla de där små förolämpningarna och förödmjukelserna, miss- lyckandena och besvikelserna som stack den blyge poj- ken från alla håll. Ja, detta är återigen mamma, detta överflöd av smärta och kärlek. Koncentrationen och pluggandet, det är pappa, det gränslöst sentimentala och passionerat ömma är mamma; hur göra för att pressa in och jämka samman dessa två i ett trångt pojnbröst?

Under en tid hade jag en kamrat med vilken jag var förbunden med en svärmisk vänskap; det var en pojke från landet, äldre än jag, med ljusa fjun på hakan, häpnadsväckande obegåvad och behaglig; hans mamma hade lovat honom åt Gud som ett tackoffer för faderns tillfrisknande, och han skulle studera till präst. När han ropades upp utspelades en tragedi av god vilja och panik; han darrade som ett löv och kunde inte få fram ett ord. Jag undervisade honom i ett ihärdigt försök att hjälpa honom; han lyssnade på mig med öppen mun och fäste sina vackra, dyrkande ögon på mig. När de examinerade honom, led jag obeskrivligt och förtvivlat; hela klassen försökte hjälpa honom och sufflera, också jag blev tagen till nåder och de puffade till mig, du, hur ligger det till med det där? Sedan satt han där röd i ansiktet och förstörd; jag gick fram till honom med ögonen fulla av tårar och tröstade honom, du vet, det gick lite bättre nu, du sa det nästan, vänta så ska du se att det går! När vi hade skriftligt prov skickade jag svaret på uppgiften på ett litet papper jag rullat ihop, han satt i det motsatta hörnet av klassrummet; mitt brådslande budskap vandrade från hand till hand och ingen vecklade upp det, det var till honom; ungdomen är rå, men ridderlig. Med förenade krafter kunde vi hjälpa honom ända upp till tredje årskursen men sedan föll han oundvikligen igenom och reste hem; jag fick höra att han hade hängt sig där hemma. Den pojken var kanske den största och mest passionerade kärleken i mitt liv. Jag kom att tänka på den när jag senare läste berättelser om sexuella motiv i den unga vänskapen. Herregud, vilka dumheter! Vi räckte ju varandra knappt handen på vårt fumliga sätt, det häpnadsväckande faktum att vi var själsfränder upplevde vi nästan som något förkrossande och tillintetgörande; det fyllde oss med glädje att vi kunde titta på samma saker. Det kändes

som om jag lärde mig för hans skull, för att jag skulle kunna hjälpa honom; det var den enda tid då jag verkligen tyckte om att studera och när allt hade en vacker och god mening. Än i dag hör jag min egen angelägna, ivriga röst: ”Se här, säg efter mig: gömfröiga växter delar vi in i enhjärtbladiga, tvåhjärtbladiga och kryptogamer.” ”Växter delar vi in i grönfröiga”, brummade min store kamrat med en röst som redan var manlig och såg på mig med sina rena, trofasta, hundaktigt tillgivna ögon.

Något senare hade jag en annan kärlek, hon var fjorton år och jag var femton; det var systemen till en av mina klasskamrater som fått underkänt i latin och grekiska, en riktig rackare och odugling. En dag stod en luggsliten, tungsint och lätt berusad herre i skolkorridoren och vände på mig, han lyfte på hatten, presenterade sig som tjänstemannen så och så, varvid hakan darrade på honom; det sägs ju att jag är en sådan utmärkt student så om jag skulle vilja ha den godheten att hjälpa hans unge son med latinet och grekiskan lite grand. ”Någon informator kan jag inte betala för honom”, stammade han, ”men om ni ville vara så väldigt vänlig, min herre...” Han tilltalade mig med ”herre”, det räckte; kunde jag begära mer? Med entusiasm tog jag mig an min nya uppgift och försökte undervisa den där borstige rackaren. Det var en märklig familj; fadern var ständigt på kontoret eller så drack han och modern gick till olika familjer och sydde eller något liknande; de bodde på en smal, illa beryktad liten gata, där gamla, tjocka flickor gick ut och ställde sig framför huset om kvällen, vaggande fram likt ancor. Ibland var de hemma, pojken och hans yngre syster, ibland inte; hon var mycket prydlig, blyg och hade ett smalt ansikte och ljusa, närsynt utstående ögon som hon ständigt höll sänkta över något broderi eller en spets. Med undervisningen gick det bedrövligt, pojken hade inte för avsikt att

lära sig något och därmed basta; i stället förälskade jag mig upp över öronen och smärtsamt i den där blyga flickan som satt så tyst på en pall med broderiet tätt intill ögonen. Hon lyfte blicken alltid plötsligt och uppskrämt, och sedan bad hon liksom om ursäkt för det med ett skäl-vande leende. Pojken behagade inte längre ta emot mina repetitioner, storsint tillät han mig att göra skriftliga arbeten åt honom och sedan gick han sin väg. Jag satt böjd över hans skrivhäften som om de skänkte mig gud vet vad för slags arbete; när jag lyfte huvudet slog hon snabbt ner ögonen, hon var högröd i ansiktet; när jag sade något gav hennes ögon nästan upp ett gallskrik av rädsla och på läpparna darrade ett mycket blygt leende. Vi hade ingenting att säga varandra, allting var så hemskt förläget; på väggen tickade klockan och den gav ifrån sig ett raspande ljud i stället för att slå; ibland vet jag inte med vilket sinne jag anade att hon plötsligt andades snabbare och drog tråden snabbare genom broderiet; också mitt hjärta bultade och jag vågade inte lyfta huvudet, jag började bara, till ingen nytta, bläddra i pojkens häften för att det åtminstone skulle hända något. Jag skämdes djupt för min förlägenhet och föresatte mig: i morgon ska jag säga något till henne, något för att hon ska börja prata med mig. Jag hade tänkt ut uppemot hundra samtal, också vad hon skulle kunna säga, till exempel: visa mig det där broderiet, vad ska det bli när det är färdigt eller något liknande. Men när jag var där och ville säga det, började mitt hjärta att bulta, halsen snördes ihop och jag fick inte orden ur min mun; och hon såg upp med sina förskräckta ögon och jag böjde mig över häftet, muttrande med manlig röst att där var fullt med fel. På vägen hem, hemma och i skolan var mitt huvud fullt av detta: vad jag ska säga henne, vad jag ska göra; jag smeker hennes hår, jag ska ge privatlektioner mot betalning och köpa henne en

liten ring, på något sätt ska jag rädda henne från hennes hem; jag ska sätta mig bredvid henne, lägga armen om hennes hals och jag vet inte allt. Ju mer jag funderade på detta, desto mer bultade mitt hjärta och desto mer hjälplöst hemföll jag åt bryderiets panik. Och pojken lämnade oss ensamma med en avsiktlighet som var praktfull; du ska viska åt mig, sade han likt en utpressare och försvann ut ur huset. Och en gång, ja; nu kysser jag henne, nu kysser jag henne; jag ska gå fram till henne och göra det; nu reser jag mig upp och går fram till henne. Och plötsligt inser jag förvirrat, nästan med fasa, att jag verkligen reser på mig och går fram till henne. Och hon reser sig upp, händerna som hon håller kring broderiet darrar, munnen är halvöppen av förskräckelse; våra pannor stötte emot varandra, ingenting mer; hon vände sig om och började snyfta häftigt: ”Jag tycker så mycket om er, jag tycker så mycket om er!” Jag hade också lust att gråta, jag visste mig ingen råd; för guds skull, vad skulle jag göra nu? ”Någon kommer”, utropade jag idiotiskt; hon slutade att snyfta men därmed var också den storslagna stunden förbi; jag återvände till bordet röd och förlägen och började samla ihop mina häften. Hon satt med broderiet och höll det tätt intill ögonen, knäna darrade på henne. ”Då går jag”, stammade jag, och på hennes läppar skälvde ett ödmjukt och förskrämt leende.

Nästa dag sade pojken till mig, sakkunnigt och nonchalant: ”Jag vet vad du gör med min syster!” Och han blinkade manligt med ena ögat. Ungdomen är märkligt kompromisslös och konsekvent. Jag gick inte dit fler gånger.